

גנת דפלה פלי

מתורתו של מורינו רח"ה הגרמ"ז ברנדון שליט"א

פלפולין חריפין ושעשועי דאורייתא בגנ"א פרשיות התורה, ישנים גם חדשים פרשת ויצא תשפ"ה

תמצית הענינים:

- עשה לו האבנים כמרזב להנצל מחיות רעות. קשיא, וכי לא היה יעקב כר' חנינא בן דוסא שאמרו אוי לו לערוד שפגע ביה. ויבואר כי היה ירא מחמת שבועה שנשבע לעשיו ובעוון שבועת שוא חיה רעה באה.
- תחילה עשאם כמרזב ואח"כ נעשו לו כמיטה. יבואר כי תחילה היה בחרן, והתם ליכא להבטחה אם תהיו עמלים בתורה, והשבתי חיה מן הארץ, אולם כיון שקפצה לו הארץ וחזר להר המוריה נעשה כמיטה כי ליכא סכנתא בארץ ישראל.
- טעם דכתיב שפחות ועבדים, הקדים נקיבות לזכרים והוא יחיד במקראות. ויבואר כי עבדים הללו בני שפחות היו, כי לא היה יכול לקנות עבד בשוק, יען כי יעקב נולד מהול והוא פסול למילת עבדים. אולם היתה לו עצה למולם קודם יום השמיני שהיא תחבולה לפוטרם מן המילה דהוי כמי שאין לו ד' כנפות, וזה לא אפשר אלא בעבד שנולד מן השפחה שנימול בשמיני משא"כ עבד מן השוק נימול מיד.
- דרשו חז"ל דהיו יורדי הים והולכי דרכים, סונטין את לאה שגזלה את בעל אחותה. והיא תימה מאי איכא בהללו דייקא, ויבואר דלפי לעז שהוציאו היה כאן ג' איסורים, אשת איש, אחות אשה, ואשת אח, ונידונים על זה בחנק וברעב, ולפיכך היו דואגים יורדי הים מן הטביעה והולכי מדבריות מן הרעב.
- דרשו חכמינו: ראובן – ראו מה בין בני לבן חמי, דבני הפסיד הבכורה ולא הרהר ע"ז משא"כ עשו. והקשה הגר"א דאין לזה זכר בפסוק ומנא לן הא. ונתרץ דדרשו חז"ל בספרי דכתיב 'כי תהיינה לאיש שתי נשים וגו' והיה הבכור לשניאה', מגיד לך שיהיה הבכור לשניאה לרשת כמו שני בניו. וא"כ היה ללאה לקרוא לבן הראשון שמעון ע"ש השנאה, ומפני מה קראה כן דוקא לבן השני, אלא הוי אומר שידעה בראובן שיפסיד כפל הבכורה, ואין לזרעה שני חלקים אלא ע"י שנולד הבן השני.
- ראובן הביא לאמו דודאי תאנים דייקא, כי היה ירא מן הגול, וביקש ליקח מאילן שיש לו בו צד בעלות. וביום חתונת אמו נימנו כל העיר לרמאות את יעקב כדי שישאר הצדיק בעיר ויתברכו היבולים, נמצא דהעצים שהיו קיימים קודם החופה יש לו בהם זכות ממון, דהוי כיוורד לשדה חברו והנהו שיש לו חלק בפירות, והתאנה נותנת פרי ככלות שבע שנים, מוכח שכבר היתה בימי חופת אמו וליכא גזל.
- במדרש רבה שהיתה גזירה שיהיה ארי אוכל כל יום ח' כבשים מצאן לבן, והיה יעקב מצילן. והוא פלא. ויבואר בחשבון מדוקדק כי צאן יעקב היה לו להיפסל לקרבנות, כי יש בו חשש 'מחיר כלב' כי החליף הצאן עם לבן, ברם ככלות עשרים שנה נצטברו לו ששים אלף כבשים בדיוק, אשר הציל ממוות, והמה שלו גם בלי החליפין כדין המציל מן הארי. ומהם העלה מעשר למזבח מששים ריבוא צאן שהיו לו.

ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש

(כח, יא)

פירש רש"י: לא הזכיר הכתוב באיזה מקום, אלא במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המוריה שנאמר בו "וירא את המקום מרחוק".^א ויש לדקדק דהנה בפרשת העקידה כתוב שלש פעמים המקום: "וילך אל המקום אשר אמר לו האלקים"^ב, "ויבאו אל המקום"^ג, ורש"י דרש דוקא מן הפסוק האמצעי דכתוב "וירא את המקום", והוא קשה דאם נקט כסדר הפסוקים היה לו ליטול הפסוק הראשון, ואם את הסמוך אלינו יטול את האחרון, אך ליטול את הפסוק האמצעי הוא קצת תימה.

ונראה לפרש, דהנה איתא במסכת בבא מציעא^ד תנו רבנן נאמר "כי תפגע שור אויבך או חמורו תועה", יכול פגיעה ממש, תלמוד לומר כי תראה חמור שונאך, ואיזוהי ראייה שיש בה פגיעה, שיערו חכמים אחד משבע ומחצה במיל וזהו רוס. ופירשו התוס': רוס הוא מאתיים ששים ושש אמה כמנין רוס.

והנה שנינו במסכת מדות^ה "הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה, רובו מן הדרום שני לו מן המזרח שלישי מן הצפון מיעוטו מן המערב". ופירש בתפארת ישראל בשם שלטי גבורים, דמצד דרום היה הרווח רס"ה אמות. נמצינו למדים שמצד שפגש יעקב את הר המוריה היה ההר רס"ה אמות, דיעקב בא מבאר שבע שהיא בדרום ואם כן פגש את ההר מדרומו אשר אורכו רס"ה אמות.

ועפ"ז אמרתי לפרש דברי רש"י כאן, דהנה אמרינן במסכת סוכה^ו גברא באמתא יתיב נמצא דיעקב עצמו תופס אמה. ולפיכך דרש רש"י כדברי הגמרא בבבא מציעא דנאמר כאן 'ויפגע במקום' ונאמר התם 'וירא את המקום'

מרחוק, הא למדת דעסקינן בראיה שיש בה משום פגיעה כדאמרינן גבי חמור שונאך, ומאי ניהו ראייה שיש בה פגיעה הוי אומר רס"ו אמות.

נמצאת למד דזהו הר המוריה, דיעקב בא מבאר שבע שהיא מצד דרום, ומצד דרום אמרנו שרוחב ההר רס"ה אמות וכיון דיעקב עצמו הוא עוד אמה אחת, הרי נמצא דהחשבון מדוקדק שיעקב עומד באמה רס"ו בבואו להר המוריה. ולפיכך דרש רש"י דבמקום אחד אמר הכתוב ראייה ובדידן אמר פגיעה לרמז לך דזהו הר המוריה, שהוא כשיעור ראייה שיש בה פגיעה, שמצד דרום אשר ממנו בא יעקב אבינו הוא שיעור רס"ו אמות בדיוק^ז.

ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש

ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו

וישכב במקום ההוא (כח, יא)

איתא במדרש רבה^ח משמיה דר' לוי, עשאן כמרזב סביב לראשו, כי ירא היה מחיות רעות. ומקשה המדרש, אפשר מי שהקב"ה נגלה אצלו, יהיה ירא מחיות רעות. אלא אמר ר' לוי, אותן האבנים שנתן תחת ראשו, נעשו לו למיטה.

ויש לדקדק בזה, דהנה איתא בגמ'^ט: מעשה בערוד אחד שהיה מטיל מוראו על הבריות, אמרו לו לרבי חנינא בן דוסא, אמר להם הראו לי את מקומו, הלך ונתן רגלו אצל חורו, נשכו הערוד ומיד מת, אותה שעה אמרו, אוי לאדם שפגע בו ערוד, ואוי לו לערוד שפגע בו ר' חנינא בן דוסא.

וא"כ תיקשי לך, דלא יהא יעקב אבינו פחות מדרגת ר' חנינא בן דוסא, ומפני מה היה ירא

^א ולהעיר דכל זה על פי פשוטו של מקרא דיעקב בא מצד דרום, אבל לפי מה שדרשו חז"ל (חולין דף צא:): קפצה לו הדרך וחזר על פניו הרי מצפון בא, אך אנן פירשנו על פי פשוטו.

^ב סח, יא.

^ג ברכות לג ע"א.

^ד לעיל כב, ד.

^ה שם פסוק ג.

^ו שם פסוק ט.

^ז דף לג.

^ח פרק ב משנה א.

^ט דף ז.

העבירה ומבטלתו.

וא"כ יש לתמוה, דיפקב מי גדול ממנו בעסק התורה, אשר זה עתה בא מי"ד שנה שנטמן בבית מדרשם של שם ועבר, וא"כ מפני מה יהיה אותו צדיק חושש מחיות רעות, הא פסוק מלא למד שאין לו לירא, שהרי אם אתם עמלים בתורה, מקויים בכם הכתוב 'והשבתי חיה רעה מן הארץ', ומאי איצריך לעשות לו אבנים כמרזב סביב לראשו.

ואל תעלה בלבך לענות, שרבוץ עליו קטרוג השבועה של עשיו, ויש בזה סכנת חיה רעה כנ"ל, דזה אינו, כי אין עבירה מכבה תורה, וזכות התורה מבטלת חיה רעה, והיא גוברת על העבירה, כי תורה מכבה עבירה ואין עבירה מכבה תורה, ומגן לראשו למה ליה, אתמהה.

אכן הביאור הנכון בזה, דמפורש דיבר הכתוב 'וישבתי בטח בארצכם', היינו דדוקא בארצכם נאמרה הך הבטחה, אבל בחו"ל לא שמענו.

ועתה יבוארו הדברים כמין חומר, דהנה יפקב כבר הגיע לחרן, ונמלך בלבו לשוב יען כי לא התפלל במקום שהתפללו אבותיו, ויצא מחרן לילך להר המוריה, אלא ששקעה עליו שמשו, ואיהו לא הוה ידע שכבר הגיע למחוז חפצו וקפצה לו הארץ. ע"כ איהו היה סבור שמא הוא מצוי עדין באדמת חוץ לארץ, ע"כ שפיר היה מבקש לו מגן לראשו מפני החיות, כי עון שבועה רבוץ עליו, ואין כח שכר התורה אלא בארץ. אבל כל זה אינו אלא כפי טעותו שחשב עצמו בחו"ל, אבל כיון שנגלו לו מן השמים, ושמע שהוא בהר המוריה, א"כ זכות התורה מגינה עליו, ע"כ אמר ר' לוי ששוב נהפכו האבנים ונעשו לו כמיטה ולא כמרזב, כי השתא תורה מגן היא בעדו.

מן החיות. ובאמת הוא מה שהקשה המדרש עצמו, ולכן מסיק שנעשו לו כמיטה, אבל היא גופא צריכין אנו להבין, אם היה יפקב בדרגא כי האי, אמאי היה חש מלכתחילה, ואי היה חושש מחמת טעם כמוס, בעבור קטרוג או מידת הדין שהיתה מתוחה עליו, אמאי מיד נתהפך הדבר, ושוב לא נצרך להגנה, ונעשו לו האבנים למיטה בעלמא.

ואמרתי לפרש בזה דבר נחמד, דהנה ראיתי בספר כתב סופר שכתב לפרש, דאמרו במסכת שבת^א, בעוון שבועת שקר נעשית הארץ שממה וחיה רעה באה, ואמרו בגמ'^ב, דהמשביע חבירו לשקר אף הוא לוקה עמו, כי דבר של סכנה הוא אע"פ שהדין עמו. והנה יפקב השביע את עשו על מכירת הבכורה, כדכתיב 'השבע לי כיום', ועמד אותו רשע ונשבע, אבל נתכחש לשבועתו, כדכתיב 'וישטם עשו את יפקב על הברכה אשר ברכו אביו', היינו שנתכחש לשבועתו, נמצא יפקב נתפס עמו בקטרוג קלקלת השבועה, ע"כ היה חושש מפני חיה רעה.

אכן ביאור כפתור ופרח הוא, אבל יש לפקפק בזה פקפוק גדול, דהנה מקרא מפורש הוא בתורה ריש פר' בחקתי^ג: 'אם בחקתי תלכו וגו' ונתתי גשמיכם בעתם וגו' וישבתם לבטח בארצכם וגו' והשבתי חיה רעה מן הארץ וגו', ופירש רש"י בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה.

ואמרו בגמ' סוטה^ד: עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה, היינו מי שיש זכות מצוה בידו, כגון עשה כיבוד אב ואם, ואיכא בזה זכות אריכות ימים, ומאידך עשה עבירה אשר דינה בקיצור ימים, אין עבירה מכבה מצווה, ועדין קטרוג העבירה רבוץ עליו, אבל אם היתה לו זכות של תורה, הרי זו גוברת על קטרוג

הוי אומר שאין לתלות בענוה, ויש לחכם לידע מעלתו ולנהוג לפי האמת, וא"כ היה ליעקב לידע שהוא צדיק גמור שהחיות יראים ממנו.

^א דף לג ע"א.

^ב שבועות לט ע"ב וברש"י ד"ה חלה.

^ג דברים כו, ג-ו.

^ד דף כא ע"א.

ולכאורה מצינו לישוב, דשמא בענוותנותו היה סובר שאינו ראוי לאותה מעלה, אלא שמן השמים עשו לו נס כפי מעלתו. אבל עי' במדרש רבה' שהקשו, מפני מה היו גמלי אברהם זמומין, וכי לא היו בדרגת חמורו של ר' פנחס בן יאיר שנזהר מן הגזל כיעו"ש. ולכא' היה לחז"ל לתרץ בפשטות, כי מחמת ענוותנותו לא היה יודע שגמליו ראויים לאותה מעלה ולפיכך זממם. אלא

ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו וישכב במקום ההוא (כח, יא)

איתא במדרש רבה^{טו} פלוגתא, רבנן אמרי שתי אבנים נטל דכתיב "אבנים", ומיעוט אבנים שתיים, ואמר יעקב, אברהם יצא ממנו פסולת ישמעאל, מיצחק יצא עשו, ואני אם מתאחדות האבנים זו לזו יודע אני שאינו יוצא ממני פסולת. רבי נחמיה אמר שלש אבנים נטל, אמר אברהם יחד הקב"ה שמו עליו, יצחק יחד הקב"ה שמו עליו, ואני אם מתאחדות הן שלש אבנים זו לזו יודע אני שהקב"ה מיחד שמו עלי. רבי יהודה אמר י"ב אבנים נטל, אמר כך גזר הקב"ה שהוא מעמיד י"ב שבטים, אברהם לא העמידן, יצחק לא העמידן, אני אם מתאחדות הן י"ב אבנים זו לזו יודע אני שאני מעמיד י"ב שבטים.

ויש ליתן טעם אמאי סבירא להו לרבי נחמיה ורבי יהודה דהוו טפי אבנים מב', והא שפיר אמרי רבנן דמיעוט אבנים שנים, ומפני מה נוציא המקרא מידי פשוטו.

ונראה לפרש דעת רבי נחמיה, דהנה איתא במדרש בסמוך רבי לוי אמר דהאי אבנים היו לו כמטה. ואיתא בגמ' ערובין^{טז} אורך משכבו של אדם שלש אמות, ובמסכת סוכה^{יז} איתא גברא באמתא יתיב, נמצא דרוחבו של אדם אמה אחת, נמצא דשטח משכבו שלש אמות מרובעות.

וקי"ל כרבא במסכת בבא בתרא^{יח} דבאמה ששה טפחים, אם כן נמצא מקום משכבו של אדם ששה טפחים רוחבו, דאמה היא ששה טפחים, ושמונה עשר טפחים אורכו, דשלש אמות הנה שמונה עשר טפחים.

ובמתניתין ריש בבא בתרא קיימא לן דאבן היא ששה על ששה טפחים, א"כ נמצא כי מקום משכבו של אדם הוא שלש אבנים בדיוק, לכך

סבר רבי נחמיה דאף על פי שפשטות הפסוק מיעוט אבנים שתיים, אך מן הענין אתה למד שהיו שלש אבנים, דאם תטול שלש אבנים ששה טפחים על ששה טפחים כל אחת, ותתנם זו לצד זו תקבל מקום משכבו של אדם.

ואמרו במסכת חולין^{יט} {צא ע"ב} אדכיון שהגיע לחרן קפצה לו ארעא, ודיקדקו המפרשים, דלא אמרו קפצה לו הדרך אלא הארץ. היינו נרדם בחרן וקפצה לו הארץ ומצא עצמו בירושלים.

נמצא דהאבנים של יעקב מאדמת בבל היו. ויעויין ברש"י^כ על הפסוק "ותהי להם הלבנה לאבן", שאין בבבל אבנים משום שהיא בקעה ולפיכך אבניה לבנים העשויים מאדמה, נמצא דאבני המקום שנטל יעקב אבינו היו לבנים.

וקיימא לן^{כא} הלבנה היא שלשה על שלשה טפחים, ולפי שכבר אמרנו דמקום משכבו של אדם הוא שמונה עשר טפחים אורך על ששה טפחים רוחב, נמצא כי רוחבו של אדם כשתי לבנים דשלשה טפחים רוחב כל לבנה וששה טפחים רוחבו של אדם, ושש לבנים הוא צריך לאורכו, דשמונה עשר אורכו ושלש אורך הלבנה. נמצא כי שתיים עשרה לבנים בדיוק הם משכבו לכך סבר רבי יהודה כי י"ב נטל.

אם יהיה אלקים עמדי ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש (כח, כ)

יש לדקדק בזה, היאך יעמיד יעקב עצמו על ענין לחם לאכול ובגד ללבוש שהם צרכי הגוף. וכבר מציינו בקדמונינו^{כב} דדי להו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת, והיאך לא יהיה יעקב באותה מידה, אתמהה^{כג}.

ונראה לפרש, דלא בשביל הגוף ביקש לחם

^{כא} עיין רש"י שבת דף ז. ד"ה לבינה.

^{כב} ברכות דף יז: תענית דף כד: ועי"ש ברש"י דלא הוה ליה לחם ונתגלגל בחרובין, ואע"פ שאמרו שם דכל אשר גזר נתקיים לא ביקש לעצמו לחם.

^{כג} עיין בכלי יקר, נועם אלימלך (פרשת ויגש ד"ה או השני) ועוד.

^{טו} פרשה סח סימן יא.

^{טז} דף מח:

^{יז} דף ז:

^{יח} דף יד.

^{יט} פרק לה.

^כ לעיל יא, ג.

ובגד אלא לדבר אחר, דהנה איתא בגמ'כ"ד דהא דנתברך יעקב בחלומו "ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה"כ"ה הוא בעבור מצות השבת אשר קיים אע"פ שלא נצטוה. והקשו העולםכ"ו היאך קיים יעקב מצות שבת, והא קיימא לךכ"ז דנכרי ששמר שבת חייב מיתה, וכיון דיעקב לא נצטוה על השבת היאך עבר אאיסור ד"יום ולילה לא ישבותו"כ"ח אשר אוסר לגוי לשמור שבת.

וכתבנו במקום אחרכ"ט דשתי עצות היו לו ליעקב היאך לקיים שבת, חדא דיצא לרשות הרבים בטלית מצוייצת, ובכהאי גוונא לישראל שרי לצאת בשבת לרשות הרבים, דכיון דאית ליה מצות ציצית לא מיקרי טלטול, דהגדילים הם כחלק מן הבגד, אבל מבחינת דיני בני נח שפיר מיקרי שחילל את השבת דבן נח פטור מן הציצית והוי כמטלטל גדילים ברשות הרביםכ"י, ולפיכך קיים שמירת שבת כישראל וחילל שבת כבן נח.

והעצה השניה על פי הא דאיתא במסכת סוכהכ"א, הבונה שתי דפנות וטפח, מיגו דהוי דופן לענין סוכה הוי דופן לענין שבת. והמטלטל אוכליןכ"ב תוך הסוכה פטור דמיגו דהוי דופן לענין סוכה והאוכלן יצא ידי חובה, הוי דופן לענין שבת והמטלטלן פטור ולא מקרי מטלטל ברשות הרבים. ועל כן היה יעקב יכול לעשות בחול המועד סוכות סוכה של שתי דפנות וטפח ולטלטל בו את האוכלין, וגבי ישראל שמר שבת דמיגו דהוי דופן לענין אכילת סוכה הוי דופן לענין טלטול, אבל לגבי בן נח הוי חילול שבת דליכא מצות סוכה וממילא הוי טלטול.

כ"ד שבת דף ק"ח: ועיין מדרש רבה בראשית פרשה יא סימן ו.

כ"ה כח, יד.

כ"ו פנים יפות פרשת נח ט, כב, שו"ת בנין ציון סימן קכו ועוד.

כ"ז סנהדרין דף נח:

כ"ח לעיל ח, כב

כ"ט פרשת ויקהל, ועי"ש שפירשנו בזה כמה מקראות.

ל עיין חשק שלמה לקוטי גפ"ת עמ' קסט ד"ה אמר, וספר גן רוה פרשת אמור ד"ה ונראה להמציא.

ואיתא בזהר הקדושכ"ג דיום שנתברך יעקב וברח מעשו חרנה ראש השנה היה. ואיתא במסכת חוליןכ"ד דכבר הגיע יעקב לחרן, וכיון שנזכר מקום שנתפללו אבותיו ביקש לשוב לדרכו להר המוריה, וקפצה לו הדרך ומצא עצמו בהר המוריה.

ובפרקי רבי אליעזרכ"ה איתא דמחברון לחרן דרך י"ז ימים, וכיון דחברון ובאר שבע אינן רחוקות כל כך זו מזוכ"ו, נראה דהדרך אשר עשה יעקב מבאר שבע לחרן גם היא כהשיעור הזה בערך. נמצינו למדים דיעקב אבינו הגיע להר המוריה בחג הסוכות, דבראש השנה יצא לדרכו ודרך י"ז ימים הלך לחרן, ומשבא לחרן קפצה לו הדרך ומצא עצמו בהר המוריה הרי דבא להר המוריה בחג הסוכות.

ומעתה יתבאר יפה הא דביקש יעקב לחם ובגד, דכיון דנתברך יעקב בחלומו ופרצת ימה וקדמה, הבין כמאמר חז"ל דבשכר שמירת שבת הוא זוכה לזה, ולפיכך אמר דצריך הוא לשמירת שבת, והיאך יקיים יעקב מצות שמירת שבת והא בן נח אסור לו לשמור שבת, הוי אומר דכיון דשבת של סוכות היתה לפניו יש לו שתי עצות, או שיצא בציצית לרשות הרבים, או שיבנה סוכה של שתי דפנות וטפח ויטלטל בה אוכלין, לפיכך ביקש יעקב לחם לאכול כדי לקיים סוכה, ובגד ללבוש כדי לקיים ציצית דבלי מצוות הללו אינו יכול לקיים מצות שבת.

וישק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך (כט, יא)

כ"א דף יז.

כ"ב כן מבואר בשו"ת אגרות משה אורח חיים סימן קעט דדוקא לענין מאכלי הסוכה מהני.

כ"ג אמור דף צט: בכ"מ.

כ"ד דף צא:

כ"ה פרק טז.

כ"ו עיין כפתור ופרח פרק יא שהדרך ביניהם לא תעלה על יום נמצא שאפילו ילך דרך חברון לא תעלה הדרך על עוד יום אחד ובודאי הוא הלך בקו ישר שלא דרך חברון וקצר לו הדרך, וז"פ.

לאה ואומרת יהי רצון שלא אפול בחלקו של אותו רשע, אמר רב הונא קשה היא התפילה שבטלה את הגזירה, ולא עוד אלא שקדמה לאחותה.

ובמסכת בבא בתרא^{מא} איתא: ועיני לאה רכות, רב אמר רכות ממש, ולא גנאי הוא לה אלא שבח, שהיתה שומעת על פרשת דרכים בני אדם שאומרים שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, גדולה לגדול וקטנה לקטן, והיתה שואלת גדול מה מעשיו, אמרו לה איש רע ומלסטם את הבריות, קטן מה מעשיו, איש תם יושב אהלים, והיתה בוכה עד שנשרו ריסי עיניה.

ויש לדקדק אמאי לית ליה לרב אותה מימרא דאמר רב הונא דגדול כחה של תפילה, ורק משבח את הבכיות ואין הוא מזכיר שנתקבלה תפילתה.

ונראה לישיב דהנה איתא בש"ס תרי מימרות בענין זיווג זיווגין, חד במסכת סוטה^{מב} אמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם שנוצר הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני. ובמסכת מועד קטן^{מג} איתא: אמר רב יהודה אמר שמואל בכל יום ויום יוצאת בת קול ואומרת בת פלוני לפלוני. הרי דלשיטת רב יוצאת בת קול אחת קודם לידת האדם, ולשיטת שמואל בת קול חדשה יוצאת כל יום ויום.

וכתב רש"י^{מד}, מדרש אגדה בדין היה אוחו בו יעקב לעכבו, דיעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו משניה, צא ולמד משפופרת שפיה קצרה תן בה שתי אבנים זו תחת זו הנכנסת ראשונה יוצאת אחרונה והנכנסת אחרונה תצא ראשונה, נמצא עשו הנוצר באחרונה יוצא ראשון ויעקב שנוצר בראשונה יוצא אחרון, ויעקב בא לעכבו כדי שיצא ראשון ויטול את הבכורה בדין.

ומעתה נראה, דאם אתה אומר קודם שנוצר

פירש רש"י לפי שבא בידיים ריקניות, אמר אליעזר עבד אבי אבא היו לו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות, ואני אין בידי כלום. לפי שרדף אליפו בן עשו במצות אביו להורגו והשיגו, ולפי שגדל אליפו בחיקו של יצחק משך ידו, א"ל אליפו ליעקב מה אעשה לציוויו של אבא, א"ל יעקב טול מה שבידי ואני נעשה עני, והעני חשוב כמת, כדאמרינן בגמרא נדרים^{לו} ארבעה חשובים כמת עני מצורע סומא ומי שאין לו בנים.

ויש ליתן טעם, היאך ביקש אליפו להפיס דעת אביו ע"י שהעני חשוב כמת, והרי סוף סוף להורגו ממש הוא מבקש.

ונראה, דהנה איתא מפני מה כהו עיניו של יצחק, חד אמר^{לז} כדי שיטול יעקב את הברכות, וחד אמר^{לז} שבשעה שנעקד על גבי המזבח תלה עיניו למרום והביט בשכינה, וכיון דכתיב כי לא יראני האדם וחי, היה לו באותה עת למות, אלא תחת המיתה כהו עיניו, מכאן אתה למד שהסומא חשוב כמת.

ומעתה נראה דהכי פירושו דיעקב אמר לאליפו, אביך הרי סבור דשלא בדין עשיתי שגנבתי את הברכות ולפיכך הוא מבקש עתה להורגני, א"כ נמצא דאין הוא סבור דיצחק נתעוור בכדי שאקח הברכות אלא בעבור שנתחייב מיתה כשהסתכל בשכינה וסומא חשוב כמת, נמצא דלשיטתו החשוב כמת הרי זה כמת ממש ומיקרי שבא על עונשו, ומעתה לך אמור לו דאנכי עני ועני נמי חשוב כמת דומיא דסומא כדאיתא ארבעה חשובים כמת עני ומצורע סומא ומי שאין לו בנים, ולשיטתו שהחשוב כמת מיקרי כאילו נהרג ממש, נמצא שבאתי על עונשי.

ועיני לאה רכות (כט, יז)

במדרש רבה^מ שכך היו התנאים שיהא גדול נושא לגדולה וקטן נושא לקטנה, והיתה בוכה

^{לו} דף סד:

^{לז} בראשית רבה פרשה סה סימן ח.

^{לז} שם סוף סימן י ופרקי רבי אליעזר פרק לב.

^מ פרשה ע סימן טז.

^{מא} דף קכג.

^{מב} דף ב.

^{מג} דף יח.

^{מד} לעיל כה, כה.

הולד יוצאת הגזירה הרי גדולה לגדול היינו ליעקב דהא מבחינת יצירה יעקב הוא הגדול, ואם אתה אומר בכל יום ויום הרי גדול לגדולה היינו עשו דמיום הלידה הוא הגדול.

לכך נראה דהכי פירושו, רב הונא סבירא ליה כשמואל דבכל יום ויום יוצאת בת קול, וע"כ גזירה היתה שתלך לאה לעשו, ובתפילה הפכה את גורלה והלכה ליעקב. אבל רב הרי הוא מאן דאמר דארבעים יום קודם שנוצר הולד גוזרין, וא"כ מלכתחילה היתה לאה מיועדת ליעקב, וליכא כלל חידושא, דבבחינת יצירה הוא הגדול וקודם יצירה מכריזין, לכך אין רב מפליא את תפילת לאה, דלא מחמת תפילתה זכתה ביעקב אלא בדין מלכתחילה. אמנם הוא משבח אותה על שהיתה בוכה מחמת רינוני הבריות שלא רצתה ליפול אצל רשע, שהיו אומרים עשו גדול והיא גדולה, אבל מבחינת גזירת שמים מלכתחילה גזירה היתה שהיא תלך ליעקב.

ועיני לאה רכות (כט, יז)

במדרש רבה^{מ"ה} שכך היו התנאים שיהיה גדול נושא לגדולה וקטן נושא לקטנה, והיתה בוכה לאה ואומרת יהי רצון שלא אפול בחלקו של אותו רשע, אמר רב הונא קשה היא התפילה, שבטלה את הגזירה, ולא עוד אלא שקדמה לאחותה.

ויש ליתן ביאור מהו הרבותא במה שקדמה לאחותה. ונראה לפרש דהנה איתא בגמרא סוטה^{מ"ו} דהא דאמרינן דיוצאת בת קול מן השמים ואומרת בת פלוני לפלוני היינו דוקא בזווג ראשון, אבל בזווג שני ליכא בת קול. ובמסכת מועד קטן^{מ"ז} אמרינן דאף בזווג ראשון דאיכא בת קול, מכל מקום אפשר להפכה ברחמים על ידי תפילה.

והנה הכא גבי זיווג דלאה, מצינו שני דברים הא דנגזרה גזירה שתנשא לעשו הרי היא זיווג שני לעשו דכבר נשא את מחלת בת ישמעאל,

אך בזה שקדמה להכנס לחופה עם יעקב הרי הפכה ליעקב את זיווגו הראשון, דכשלקח יעקב את לאה טרם לקח אחרת לפניו.

וע"כ אמר רב הונא דלא זו בלבד דנתקבלה תפילתה לבטל את הגזירה דתנשא לעשו דהוי הפיכת זיווג שני שאין בו בת קול, אלא גם הפכה את זיווגו של יעקב דהוא זיווג ראשון וקדמה לאחותה, ואע"פ שיצאה בת קול גדולה לעשו וקטנה ליעקב בטלה הגזירה בתפילתה ונכנסה תחת הקטנה ליעקב.

ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת

תאר ויפת מראה (כט, יז)

במדרש רבה^{מ"ח}: שעשתה כמעשה השנואים, שהיתה אמורה להנשא לשונא, שכך היו התנאים, שיהא גדול נושא לגדולה, והקטן נושא לקטנה, והיתה בוכה ואומרת, יהי רצון שלא אפול בחלקו של רשע. א"ר הונא, קשה היא התפלה, שביטלה את הגזירה, ולא עוד אלא שקדמה לאחותה, והיו הכל סונטין בה, מפרשי ימים היו סונטין בה, מהלכי דרכים היו סונטין בה, אף הגתיות מאחורי הקורים היו סונטין בה, והיו אומרים לאה זו נראית כצדקת ואינה צדקת. ופירש במתנות כהונה, הגתיות, אלו העובדות בקורות בית הבד, העושות בענבי היין.

וכל הרואה תמה, מאי בעי חכמינו ללמדנו, שהללו דייקא סנטו בה.

ויש לפרש, דהנה איתא בגמ' יבמות^{מ"ט}: שני אחים שקידשו שתי אחיות, ובשעת החופה החליפו זה את זה, חייבין משום אשת איש, ומשום אשת אח, ומשום אחות אשה. והנה מיתת אשת איש בחנק, ומיתת אשת אח בכרת, ואחות אשתו נמי בכרת, הרי שיש כאן ארבע פעמים חיובי חנק, כל אחד ואחת פעם אחת חנק, ושמונה חיובי כריתות כל אחד ואחת שנים.

^{מ"ז} דף יח:

^{מ"ח} פרשה עא סימן ב.

^{מ"ט} דף לג ע"ב.

^{מ"ה} פרשה ע סימן טז.

^{מ"ו} דף ב:

ואיתא בגמ' כתובות: מיום שחרב בית המקדש, ואין בית דין אשר יעשה דין, הקב"ה עושה דין, מי שנתחייב סקילה נופל מן הגג או חיה דורסתו, מי שנתחייב שרפה נופל בדלקה או נחש מכישו, מי שנתחייב סייף נהרג בחרב, מי שנתחייב חנק טובע בנהר. וכתב בספר חסידים^א: מכאן למי שרבוץ עליו עוון סקילה, שלא יהלך תחת כותל רעוע, ומי שרבוץ עליו קטרוג עוון חנק, יתרחק מן הנהר ומן הים וכיו"ב. ואיתא בגמ'^ב: מי שעבר כמה חייבי כריתות, כונסים אותו לכיפה, והוא מת שם ברעב ובצמא, א"כ מי שנתחייב כריתות והקב"ה עושה דינו, בכהאי גוונא תהא מיתתו. ואיתא בגמ'^ג: כל שהיה בידו למחות על עוונות אנשי עירו ולא מיחה, נתפס אף הוא בעוונם, פירש רש"י נענש עמהם.

והנה אמרו בגמ'^ד: יורדי הים שבאו אל היבשה, צריכין להודות על שניצולו מטביעה במים, כמאמר דוד מלכינו בתהלותיו^ה 'יורדי הים באניות עושי מלאכה במים רבים וגו', יקם סערה לדממה ויחשו גליהם, וישמחו כי ישתקו וינחם אל מחוז חפצם'. וכן הולכי דרכים, יש להם להודות שניצולו מן הרעב והצמא, כדכתיב: 'תעו במדבר בישימון דרך עיר מושב לא מצאו, רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף' וגו'.

ומעתה יש לפרש, דהנה כדאיתא במדרשות^ו, כבר עשו שטרות רבקה ולבן, שתהיה לאה לעשו ורחל ליעקב. וכיון שהיו חושבין בני

העיר שעוון בידו של לבן, שהוא מהפך את לאה ליעקב, ועתה תינשא רחל אשת יעקב לעשו, א"כ יש כאן עוון חנק וכמה כריתויות, ואם אינם מוחין בזה יהיו נתפסים אף הם להיענש עמהם, ובמה המה נענשים, הוי אומר בחנק, דהיינו טביעה במים, או ברעב ובצמא. ע"כ היו יורדי הים צועקין להציל נפשם מן סכנת החנק שבאיסור אשת איש, וכן הולכי דרכים מבקשים למלט נפשם מסכנת הרעב והצמא, ולכן המה סונטין בלאה, כי תלו בה סרחון שבמעשי אביה^ז.

ועל זה הוסיף בעל המדרש ואמר, לא הללו בלבד היו סונטין בה, אלא גם הנשים העובדות בגת העושות יין, דהמה דנו אותה כאשת עשיו, והיא נסתרה עם יעקב לעיני כל אנשי העיר, ואמרו בגמ'^ח הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין. ע"כ רמז בעל המדרש, שהעושות את היין ראויות היו שיהיו סונטות בה, כי גרמה להם שתיבטל פרנסתם כביכול.

ללמדך כמה היתה אותה צדקת דווייה ובזווייה, עד שראה ה' בעונייה והוציאה ממסגר נפשה, להעמיד ממנה רוב מנין ובנין כלל ישראל, כמאמר הכתוב^ט 'הזורעים בדמעה ברינה יקצרו'.

ותהר לאה ותלד בן ותקרא שמו ראובן כי אמרה כי ראה ה' בעניי (כט, לב)

איתא במסכת ברכות^י אמר רבי אלעזר, אמרה

לפי מחשבתם בעת ההיא, שתהה רחל לעשו, אם היה באמת מבטל את נישואי רחל, אחר שנתן בה שש שנות עבודתו, והיא מקודשת לו, הרי לאה אחות גרושתו היא, ויש כאן קנאת רחל עליה, דהיאך לא תקנא והיא נישאת לאותו רשע, וודאי יש לאסור את לאה משום אחות אשתו.

ותלמיד אחד הקשני, הא לאה מאורסה היתה, ומיתתה בסקילה ולא בחנק, אבל לא דקדק, כי רק נערה בסקילה, והיא אשה גדולה היתה, שהייתה בת כ"ב, כמו שהביא בילקוט וישלח רמז קל"ה.

^א ברכות סג ע"א.

^ב תהלים קכו, ה.

^ג דף ז:

^ד דף ל ע"א.

^ה סי' תרעח.

^ו סנהדרין פא ע"ב.

^ז שבת נד ע"ב.

^ח ברכות נד ע"ב.

^ט תהלים פרק קז.

^י תנחומא ויצא אות ד.

^{יא} ואל תתמה מה היה להם לתלות בלאה איסור אחות אישה, והרי היתר גמור הוא, והא ראייה שנשאן יעקב יחדיו, אין זו קושיא, דכבר כתב הרמב"ן שלפי שצדקניות היו והיה יודע שדעתן שלימה אחת עם רעותה, לכן נשאן, וקודם מתן תורה הכל הולך אחר הטעם, וטעם איסור ב' אחיות כדי שיהיו באהבה ואין בהם קנאה ושנאה, אבל כל זה אם לוקח שתיהן. אבל

לאה ראו מה בין בני לבן חמי, דאילו בן חמי אע"ג דמדעתיה מכר את בכורתו כתיב ביה "וישטום עשיו את יעקב"^{סא}, ואילו בני אע"ג דבעל כרחו שקיל יוסף את בכורתו ממנו, אפילו הכי כתיב "וישמע ראובן ויצילהו מידם"^{סב}.

והקשה הגר"א בספר דברי אליהו, דלכאורה אלו דברי נביאות דהא בקרא כתיב טעמא "כי ראה ה' בעניי", והיכן מרומז טעמיה דרבי אלעזר.

ונראה דאף על פי שאין ראייה לדבר מכל מקום זכר לדבר איכא, דהנה כתוב בפרשת כי תצא^{סג} "כי תהיין לאיש שתי נשים האחת אהובה והאחת שנואה וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה הבן הבכור לשנואה". ודרשו חכמינו ז"ל בספרי שם, הכתוב מבשרך שבן הבכור יהיה לשנואה, שהאלקים יבקש את הנרדף ובן השנואה יטול פי שנים כנגד שני אחים.

ועפ"ז נראה לי לפרש, דהנה היה קשה לרבי אלעזר דהכא כתיב דקראה לאה לבן הראשון ראובן כי ראה ה' בעניי, ולשני קראה שמעון כי שמע ה' כי שנואה אנכי, ולכאורה לפי דרשת הספרי הנ"ל הוה לה לקרוא לבכור שמעון, דהסימן ששמע ה' כי שנואה לאה הוא בלידת הבן הבכור ולא בלידת הבן השני, וא"כ היה לה לקרוא לבכור שמעון כי שמע ה' כי שנואה אנכי ולפיכך נתן לי בן בכור, כי האלקים יבקש את הנרדף ונתן לי בן היורש כנגד שני אחים, ולשני לקרוא ראובן כי ראה ה' בעניי.

אלא מהא דקראה לאה לשני שמעון ולא לבכור, חזינן דהיתה יודעת לאה כי בלידת ראובן לבדו אין זרעה זוכה בשני חלקים כמשפט הנשים השנואות, ולפיכך רק כשנולד לה גם השני אמרה דראה ה' כי שנואה אנכי ונתן שני חלקים לזרעי שילדתי עוד בן ועתה ירש זרעי שני חלקים כמשפט השנואות.

וע"כ משמע מן השמות שקראה לאה, כר'

אלעזר דידעה לאה שבנה יפסיד בכורתו ליוסף, דאי לא ידעה שבנה יפסיד בכורתו ליוסף אמאי לא קראה לבכור שמעון על כי שמע ה' כי שנואה אנכי, אלא בהכרח דהיה ברור ללאה שלידת הבכור שלה אינו כמשפט השנואות שהקב"ה נותן להם בן בכור כדי שיטול זרעם ב' חלקים, וידעה שבכור שלה לא יטול ב' חלקים, ומשום הכי רק לאחר לידת השני אמרה כי שמע ה' כי שנואה אנכי ויתן לי גם את זה, דעתה נתן לזרעי שני חלקים דיש לי שני בנים, ומהא דלא קראה לבנה הבכור על שם כי שנואה היא משמע דידעה דבנה הבכור תנטל ממנו בכורתו כמימרא דר' אלעזר.

ותאמר הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן (ל, א-ב)

איתא במדרש רבה^{סד} כך אמר לה יעקב אבינו ממך מנע ממני לא מנע, אמרה לו כך עשה אביך לאמך והרי חגר מתניו כנגדה והתפלל לזרע, אמר לה אבי לא היו לו בנים אני יש לי בנים, אמרה לו ואברהם זקנך היה לו ישמעאל ואעפ"כ התפלל עבור שרה, אמר לה יכולה את לעשות כזקנתני, אמרה לו ומה עשתה, אמר לה הכניסה צרתה לתוך ביתה, אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה בלהה שפחתי.

וכבר רבתה בזה התמיהה שאין יעקב אבינו רוצה להתפלל עבור רחל אשר אהובה עליו שתלד לו בן, ומה טענה היא זו שהוא יש לו כבר זרע. וגם קשה דהא אמרה לו דזקנו אברהם היה לו בן ואעפ"כ התפלל בעבור אשתו, ומה תשובה היא שעונה לה שתעשה כזקנתו, והא סוף סוף זקנו התפלל ומפני מה הוא מסרב להתפלל.

ונראה לבאר, דהנה איתא בש"ס יבמות^{סה} ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא

^{סד} פרשה ע סימן ז.

^{סה} דף סד.

^{סא} לעיל כז, מא.

^{סב} לקמן לז, כא.

^{סג} לעיל כא, טו.

אין צריך דכבר יש לו זרע, הרי מוטב שתתפלל היא דהיא צדקת בת רשע וגדולה תפילתה לפני המקום.

ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן (ל, ב)

נראה לפרש בדרך רמז, דהנה איתא במדרש^ט בשעה שהגלה נבזראדן את ישראל עברו דרך קבורתה של רחל, ועמדה על קברה ואמרה רבוננו של עולם ומה אני שאני בשר ודם עפר ואפר לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה, ולא עוד אלא שמסרתי לה הסימנין שמסר לי יעקב כדי שלא תתבייש, ואתה מלך חי וקיים ורחמן מפני מה קנאת בעבודה זרה שאין בה ממש והגלית את בניך ונהרגו בחרב ועשו בהם אויבים כרצונם, מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה.

ועפ"ז יש לפרש הפסוק דנן, דהנה שתי הדברות המזהירות מאיסור עבודה זרה הם מצות "אנכי ה'", ומצות "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", ובלשון אחר מצוה אחת: "אנכי", ומצוה שניה: "תחת אלקים", היינו שלא יהא לך אלהים אחרים תחת אלקים. והנה הכא רחל התחילה מקנאה באחותה, ואם היא מקנאת לה הרי שומטת את טענתה כי כשם שהיא לא קנאה לאחותה כך הקב"ה צריך שלא לקנא לעבודה זרה ולסלוח לבני ישראל.

וזהו אשר אמר לה יעקב "התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן", דמה שמונע ממך פרי בטן הוא שני ענינים אלו ענין ה"אנכי" דהיינו "אנכי ה'", וענין ה"תחת אלקים" דהיינו ענין ה"לא יהיה לך אלהים אחרים על פני", שלא יהיה לך אלהים אחרים תחת אלקים. ושני ענינים אלו בניך עתידיים לעבור עליהם, ומטעם זה מנע הקב"ה ממך פרי בטן כדי ליתן לך פתחון פה לסנגר על בניך ולומר דכשם שאת

ויעתר לו ה', לו ולא לה, שאינה דומה תפילת צדיק בן צדיק לתפילת צדיק בן רשע. והקשה המהרש"א דהא קיימא לן במסכת ברכות^י דלא יומתו בנים על אבות ואין הבן נענש עבור עוונות אביו, ומהאי טעמא לית לן הסברא דצדיק ורע לו היינו צדיק בן רשע, ומסקינן דבעוזב מעשה אבותיו אינו נתפס בעוונות אבותיו^י, וא"כ אמאי אמרינן דתפילת צדיק בן צדיק גדולה יותר. ותירץ דדוקא במתפלל לזרע, אז אמרינן גדול צדיק בן צדיק כיון דאף אביו יש לו ענין בזרעו וע"כ זכות שניהם מצטרפת, אבל בסתם לא גדול צדיק בן צדיק. ובאמת חזינן בעלמא דאדרבא צדיק בן רשע עדיף, כדאיתא בתשובות הרא"ש^ט דצדיק בן רשע עדיף לשליח צבור מצדיק בן צדיק, דחביב הוא שעזב מעשה אבותיו והלך בדרך ישרים, כדאמרינן במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקין גמורין אינן עומדין.

ומעתה יתיישב שפיר, שרחל אמרה לו ליעקב שיתפלל עבורה כמו שעשה אביו שהתפלל עבור רבקה, א"ל יעקב תפילת אבי טובה היתה מתפילת רבקה משום שלא היה לו זרע, ובכחאי גוונא גדולה תפילת צדיק בן צדיק, לכך נעתר ה' לו ולא לה, שבתפילה לזרע גדול צדיק בן צדיק מצדיק בן רשע כדברי המהרש"א, אבל אנן הרי לי יש זרע וא"כ בעבור עצמי אין אני מתפלל אלא בעבורך, ובאינו מתפלל עבור זרע לעצמו הרי צדיק בן צדיק פחות הוא מצדיק בן רשע כדברי תשובת הרא"ש, וא"כ מוטב שתתפללי את שאת צדקת בת רשע ותפילת צדקת בת רשע עדיף.

וממילא מבואר מה שלא למד ממעשה אברהם שהתפלל על שרה אע"פ שהיה לו בן, דאברהם הרי היה צדיק בן רשע וע"כ תפילתו טובה להתפלל על הזולת וע"כ התפלל עבור אשתו, אבל גבי יעקב שהוא צדיק בן צדיק אין תפילתו עדיפא אלא עבור זרע עצמו, וכיון דעבור עצמו

^ט ראה כעין דרשה זו בבראשית רבה (פרשה סה סימן יח) על הפסוק "אנכי עשו בכורך", אנכי שעתידי לקבל עשרת הדברות הפותחות באנכי.

^י דף ז.

^י עיין סנהדרין דף ד.

^ט סימן ד.

^ט מדרש איכה פתיחה דאיכה רבתי.

ברשות נכנס, או שגילה דעתו בעל השדה שחפץ הוא במלאכת אותו אדם, חייב לשלם לו לפי מה שנהנה.

ואיתא במדרש רבה^ע, דכשבא לבן להכניס את לאה בחופה תחת רחל, היה ירא מבני העיר, שמא יגלו הסוד ליעקב, אמר להם, יודעים אתם, כי מיום שבא צדיק זה לעירנו, נתקנו כל המעיינות, ונשתבחו השדות והיבולים, אם אני נותן לו את רחל בתי, למחר הוא הולך לדרכו, כל המעיינות מתקלקלים והשדות יהיו מתדלדלים, חייכם שאני נותן לו את לאה, והוא נשאר עמנו עוד שבע שנים. סברו וקיבלו, והיו כולם מזמרים לפני לאה כאילו היא רחל, לבל יהיה אותו צדיק משים אל לבו כל אותה רמאות.

ואיתא בגמ' בכורות^ע, דבנות שוח נותנות פרי אחר שלש שנים, ופירשו התוס'^ע דהמה תאנים, ושבע שנים מיום נטיעתם המה נותנים פרי.

ומעתה יבואר, דראובן לא רצה לשלוח ידו בגזל כמובן, ובאמת דין הוא שכל שדות חרן יהיה ליעקב בהם חלק, כי הוא השביחן, ברם כל זה בבעל שדה שגילה דעתו שניחא ליה בזכות יעקב שעל ידה תשתבח שדהו, הוא צריך לשלם כנגד מה שנהנה, אבל מי שלא גילה דעתו, אינו צריך ליתן אלא על ההוצאות, והרי יעקב לא הוציא כלום כדי לתקן את שדותיהן, רק מן השמים סייעוהו, וא"כ אין לו כלום.

על כן מן הגפן והרימון והתפוח וכל פרי שבשדות, לא היה יכול ליקח, דשמא הוא שדה חדש שלא היה בעליו בחתונת אביו ולא גילה דעתו, אבל עץ התאנה פריו מוכיח עליו שנטעוהו קודם החתונה, אם כן היה בעליו מן המגלים דעתם, דניחא להו בטובתו של יעקב שמשביח שדותיהן, ואף עשו יד אחת לרמאות בעבור זה, וא"כ בשדה זה יש לאביו זכות ממון ורשאי ליקח, על כן נטל מן התאנים דייקא.

לא קנאת באחותך כך יש לו לא לקנא בע"ז ולסלוח להם, ומשום כך חרה אפו ברחל לבל תקנא כי אם תקנא שוב לא יהיה לה לסנגר על בני ישראל. וזהו אשר אמר "התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן", הדבר שמונע ממך פרי בטן הם שתי מצוות האמונה אשר בניך עתידים לעבור עליהם, דהיינו מצות "אנכי" ומצות "תחת אלקים" היינו איסור דלא יהיה לך אלוהים אחרים תחת אלקים, ודבר זה מונע ממך פרי בטן בחסדי ה' כדי ליתן לך פתחון פה שלא קנאת באחותך, ולפיכך יש לך להתגבר על יצרך כדי שלא תאבדי את טענתך כלפי הקב"ה שצריך למחול לבניך.

וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנך (ל, יד)

פירש רשב"ם, וכן הוא בחזקוני, דודאים – תאנים. וצריך להבין, אמאי הביא תאנים דייקא.

גם יש לדקדק, דרש"י פירש, דודאים המה צמח בר שאין לו בעלים, ללמדך שהיו נשמרים מן הגזל, אבל לשיטת רבותינו הללו מה נענה, דהיאך לקח מן התאנה, והא הוי גזל.

ונראה לפרש בזה דבר נחמד, דהנה כתב הרד"ק, דראובן היה בפרק הזה פחות מבן שבע שנים, וראובן נולד בי"ד בכסלו מביאה ראשונה^ע, והשבטים כולם נולדו לז' חודשים מקוטעים היינו ששה וקצת^ע, א"כ נשא יעקב את לאה בחודש סיון. והנה ימי קציר חטים זה חודש סיון, כדאיתא בתרגום יונתן כאן, נמצא שהיה זה ממש שבע שנים מעת חתונת יעקב עם לאה.

והנה קיימא לן^ע, היורד לשדה חבירו והנאהו, כגון עיבד אדמתו ותיקן נטיעותיו, אם שלא ברשות עשה, משלם לו מה שהוציא, אבל אם

^ע כ"כ תוס' ביבמות עו ע"א ד"ה שלא.

^ע אבן עזרא ל, כג ועוד.

^ע ב"מ קא.

^ע ויצא ע"ז.

^ע דף ח ע"א.

^ע ראש השנה טו ע"ב סוף ד"ה בנות שוח.

וילך ראובן בימי קציר חטים וימצא דודאים בשדה ויבא אתם אל לאה אמו ותאמר רחל אל לאה תני נא לי מדודאי בנך (ל, יד)

פירש רש"י: להגיד שבחן של שבטים, שלא שלחו ידם בגזל. והוא תמוה, הא לא שמענו כאן אלא שבח ראובן, אבל שבחן של שבטים איה הוא כאן.

ונראה לפרש, דהנה כתב הרד"ק, שראובן היה פחות מבן שבע, וקיימא לן^{טז} מציאת בן גדול של הבן, מציאת בן קטן לאביו, ואם כן היאך נתן ראובן מציאתו לאמו, והיא עושה בו מסחר כלפי צרתה, והרי היא בכלל של יעקב. אכן התירוץ פשוט, דאיתא בגמ' (שם) לא גדול גדול ממש ולא קטן קטן ממש, אלא גדול הסמוך על שולחן אביו הרי זה קטן, קטן הנהנה מיגיע כפיו ואינו סמוך על שולחן אביו הרי זה גדול, וראובן מחוכם היה ונהנה מיגיע כפיו ומציאתו שלו.

והנה הלכה פסוקה היא^{טז}, קטנים עד גיל שש מזונותיהם על אביהם, וא"כ אינם יכולים להיות מן הנהנים מיגיע כפיהם שהם כגדולים. וזה אשר דרש רש"י, דמכאן למדנו שבחן של שבטים, דראובן כיון שהיה יותר על גיל שש, יכול היה להנות מיגיע כפיו, ולפיכך דייקא הוא נתן מציאתו לאמו. אבל מכאן אתה למד, ששמעון ולוי לא עשו כן, כי נשתמרו מן הגזל, כי מציאתם לאביהם, ושבחן אתה למד מכאן.

ויצג את המקלות ויחמנה בבואם לשתות (ל, לח)

פירש רש"י, הבהמה רואה את המקלות ונרתעת לאחריה, רבי אושעיא אמר המים נעשים זכר במעיהם ולא היו צריכות לזכר.

ויש להקשות דהנה איתא במסכת חולין^{טז} דבן פקועה שבא על בהמה מעליא, למאן דאמר חוששין לזרע האב הרי אין לולד שום תקנה, דבן פקועה שבא על בת פקועה הולד פטור מן השחיטה דהוי כבשר בדיקולא שנתרבה ולא בעל חי הוא, ולפיכך אמר הש"ס דאם בא בן פקועה על בהמה מעליא לית ליה תקנה למאן דאמר חוששין לזרע האב, דמצד אביו אינו בעל חי ולא בר שחיטה הוא ומצד אמו הרי זה חייב שחיטה, והוי כאילו חציו ראוי לשחיטה וחציו לאו ואין לזה תקנה דליכא חצי שחיטה בעולם.

ומעתה יש להקשות, היאך אתה אומר דולדות בהמותיו של יעקב אבותיהם היו מים ולא בעלי חיים, והא אם כן הרי אין להם היתר בשחיטה דמי שאביו לא בר שחיטה למאן דאמר חוששין לזרע האב לית ליה תקנה, והכתוב מעיד על יעקב אבינו "ויזבח יעקב זבח בהר"^{טז} ופירש רש"י שחט בהמות למשתה, והא בהמותיו לאו בני שחיטה הוו. ואע"ג דקודם מתן תורה הוו הא כבר נודע מאמר הש"ס בפרק גיד הנשה^{טז} דאבותינו קיימו שחיטה קודם מתן תורה.

ונראה לתרץ, דהנה באמת יש לדקדק מפני מה הזכיר רש"י דרבי אושעיא איהו בעל המימרא דנולדו מן המים, והא אין דרכו של רש"י להזכיר שמות בעלי המימרות אלא מביא הפירוש בקצרה למען ירוץ הלומד. ויבואר דהנה שנינו במשנה כלאים^{טז}, רבי יהודה אומר כל הנולדים מן הסוס אע"פ שאביהם חמור מותרים זה בזה, וכן הנולדים מן החמור אע"פ שאביהם סוס מותרין זה בזה, דלא חיישינן לזרע האב, ואמרינן בגמרא^{טז} בשם רבי אושעיא

^{טז} ב"מ יב.

^{טז} כתובות סה:

^{טז} דף עה: מימרא דרב משרשיא. ועיין בתוס' דאין הטעם רק משום שאביו כשחוט ולפיכך מיקרי שנשחט כבר בעת שחיטת אביו, דאם כן למאן דאמר השוחט את הטרפיפה ומצא עובר חי, ארבעה סימנים התירה תורה וניתר בשחיטת עצמו, מפני מה לא יותר זה בשחיטת עצמו, אלא הסברא דהוי כאילו חציו בשר

בעלמא ולא בעל חי ואין לך בו אף סימן אחד שלם.

^{טז} לקמן לא, נד.

^{טז} דף צא. ויעויין שם דדרשו "והכין" פרע להם יוסף לשבטים בית השחיטה, ופירש רש"י דאע"ג דקודם מתן תורה הוו קיימו מצות שחיטה דמקובלין היו במצוות מאבותיהם.

^{טז} פרק ח משנה ד.

^{טז} ירושלמי כלאים פרק ח הלכה ג ובבלי כתובות דף

הלכה כרבי יהודה. הרי דלא קשיא ולא מידי דרבי אושעיא לשיטתו דפסק כרבי יהודה דלא חיישינן לזרע האב, לפיכך דרש דבהמותיו של יעקב נתעברו מן המים. ומשום הכי דיקדק רש"י למימר דרבי אושעיא איהו בעל המימרא דלשיטתו אתי שפיר וק"ל.

ויפרץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמרים (ל, מג)

ראיתי שנתעוררו בכמה ספרים, דהמקרא הזה יחיד הוא בכל התורה כולה שהקדים נקיבות לזכרים, והוא צריך טעם.

ואמרתי אף אני אענה חלקי, דהנה כתב בספר ש"ך על התורה^פ, דהא דמשה רבינו נתעכב במילת בנו, טעם ישר היה לו בזה, כי אמרו בגמ'^פ, כתוב בתורה 'המול ימול', מכאן שצריך המוהל להיות מהול, ומכיוון שמשה רבינו נולד מהול, על כן היה פוסל עצמו למול את בנו.

ואף על פי שאמרו^פ, שאשה ראויה למול, כי כמאן דמהילא היא, אין דנים אפשר משאי אפשר, ואישה לא אפשר בה מילה, וע"כ מיקרי מהילא כפי שהיא ע"פ טבע הבריאה, אבל זה האיש אשר על פי טבע היה צריך שיהיה נימול, אלא שאירע לו דבר מיוחד שגרם לו להיות מהול לא כטבע העולם, יש לעכבו מלהיות מוהל את זולתו.

ומעתה יש לנו לעיין, היאך היה יעקב אבינו לוקח עבדים, והרי צריך הוא למולם, כמו שנצטוו בני אברהם במקרא מפורש^פ: 'ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדרתיכם יליד בית ומקנת כסף מכל בן נכר אשר לא מזרעך הוא', והרי יעקב אבינו נמי נולד מהול^פ והיאך

קיא: "ר' אושעיא ברבי". ועיין סדר הדורות ערך רבי אושעיא דרבי אושעיא ברבי הוא רבי אושעיא.

^פ חיברו הגאון הקדמון מרדכי הכהן מעיר צפת, ונציה שס"ה.

^פ עבודה זרה כז ע"א.

^פ שם, ועי' שולחן ערוך ריש רסד, ועי' ב"ח שם שכן דעת בה"ג הרמב"ם הרא"ש והטור.

ימול עבדיו.

ובשלמא את בניו, אפשר דנשותיו מלו, כדקיימא לן דאישה כשרה, אבל במילת גרים, כתב רבינו בעל הצפנת פענח^ט, דאישה פסולה, כי אין לנו לומר שהיא כמהילא לענין מילת הגר, וא"כ היאך לקח לו יעקב עבדים, הרי צריך היה למולם ואינו יכול.

ויש לומר, דהיתה לו עצה, דכתב במנחת חינוך^ט, דבן קטורה שמל קודם יום השמיני, לא עבד איסורא, דהוי כמי שאין לו ד' כנפות שפטור מן הציצית, ואף זה מנע עצמו מן הערלה, ובא למצב של אינו מצווה, ובשלמא ישראל דין עליו לחזור על המצווה, אבל בבני קטורה אינו צריך לכך, ומעתה יש לומר, דהיתה ליעקב אבינו עצה, למולם קודם יום השמיני, ושוב אינו מצווה למולם.

ברם, כל זה בעבד אשר נימול ביום השמיני, יכולין לעשות העצה הנ"ל, אבל אמרו בגמ'^ט, איזהו עבד הנימול בשמיני, זה יליד בית, היינו שנולד מן השפחה שבביתו, אבל עבד שקנה מן השוק, אפילו בן יום אחד, נימול בו ביום, ולית ליה דין מילה בשמיני. וא"כ בהכרח לא היה יעקב קונה עבדים בשוק, כי אינו יכול למולם, רק קונה היה שפחות מעוברות, או שהיו מתעברות מן השוק כשהם אצלו, והמה יולדות בנים ואלו הם עבדיו. לפיכך הקדים שפחות לעבדים, כי המה קדמו, שקנה שפחות, ואח"כ נהיו לו גם עבדים מאשר ילדו לו.

ויפרץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמרים (ל, מג)

יש לדקדק בזה, מפני מה לא הזכיר שהיו לו

^פ לעיל יז, יב.

^פ ילקוט שמעוני בראשית רמז טז. תנחומא פר' נח אות ד.

^ט תנינא מג. טור ב' ועע"ש עא סוף טור ב.

^ט מצוה ב ד"ה הארכתני.

^ט שבת קלה ע"ב.

בקר, והרי להלן^{צב} הוא אומר 'ויהי לי שור וחמור', ופירש רש"י דרך העולם לומר על שוורים הרבה שור, הרי לך שהיה לו בקר, ומפני מה לא הזכיר כאן בקר.

ויש לפרש, דהנה כתב רבינו הב"ח בתשובותיו^{צב}, דבן נח שבא על הבהמה, הרי זו נאסרת מיד בהנאה, דכתיב בתורה 'סקול יסקל השור ולא ייאכל את בשרו', ולמדנו מכאן ששור שנתחייב מיתה אסור בהנאה, ובישראל אמרו בגמ' שצריך ישיבת בית דין, ועד שלא ישבו אין האיש נעשה מחוייב מיתה, וממילא גם הבהמה אינה אסורה, אבל בן נח שנהרג באחד, וכל הרואהו עושה המעשה רשאי להרגו, הרי הוא כמי שבית דין גזר לו מיתה, ונאסרת גם הבהמה מיד בהנאה.

ואמרו בגמ'^{צב}, אין מעמידין בהמות בפונדקאות שלהם, מפני שחשודין על הרביעה, וכתב הבית יוסף^{צב} דכן קיימא לן, דבמקום שחשודין על הרביעה אין מעמידין, ורק במקום שאינם חשודין על זה לא חיישינן.

והנה אמרו במדרש תנחומא סוף ויצא^{צב}, וכן הוא בתרגום יונתן^{צב}, דבלעם הרשע הוא לבן הארמי, ובלעם חשוד היה על רביעת בהמות כדאיתא בגמ' סנהדרין^{צב}, א"כ יש לאסור כל הבהמות בהנאה משום חשש רביעתו, והיאך היה יעקב מתפרנס מן המרעה שבתוך ביתו של רשע זה.

ויש לתרץ, דהנה איתא במדרש רבה^{צב}: אברהם קיים את כל התורה כולה, יצחק אבינו קיים מה שכתוב בתורה, יעקב אבינו קיים מה שכתוב בתורה וכו', הרי לנו שאברהם קיים כל התורה כולה אבל יעקב לא היה כן, אלא רק מה שכתוב בתורה להדיא, זה אשר עשה^פ.

וכאשר נעייין בדיני שור הנסקל הנאסר בהנאה,

נמצא דלא נאמר בתורה אלא 'סקול יסקל השור ולא ייאכל את בשרו', אבל שאר חיה ובהמה ילפו לה מגזירה שוה שור שור משבת, מה בשבת נאמר 'למען ינוח שורך וחמורך וכל בהמתך', עשה כל בהמה כשור, מה שם שור שווה לכל בהמה, אף כאן בענין איסור הנאה דשור הנסקל, גם שאר בהמה בכללו. א"כ כיון שקיים יעקב רק 'מה שכתוב בתורה', א"כ לא היה נוהג לאסור בהנאה אלא שור שנרבע, אבל שאר חיה ובהמה לא היה אוסרם. על כן נאמר ויהי לו צאן רבות וחמורים וגמלים, שעליהם אין פסוק לאסורם בהנאה, אבל בקר לא היה יכול לגדל, כי נאסרו לו בהנאה, והיה חושש עליו לרביעה.

וכי ישאלך אדם, א"כ מפני מה אצל עשיו אמר לו ויהי לי שור וחמור, וגם נתן לו מנחה שוורים. אף אתה אמור לו, דכבר אמרו חכמינו בגמ' שם, שלא חשודים אלא על רביעת בהמת ישראל, אבל אינם חשודים על רביעת בהמת חבריהם, כי הנכרים בקיאים בזה, ויודעין הבהמה הנרבעת מה ייעשה לה, והמה בושים זה מזה, רק על בהמת ישראל, שהמה אין להם יד ורגל בקלקול הזה, ואין להם טביעת עין בזה, לכן הגויים אינם חוששין על כבודם ורובעים בהמת ישראל, על כן היה יעקב חושש לאסור את שווריו, אבל שוורי העדר אשר הכין לעשיו אחיו, אין לבן חשוד על רביעתם, ע"כ אפשר שהיה יעקב מגדל השוורים הללו כדי לעשותם מתנה לעשיו, והיה יודע שלא ירבעם לבן, כי הוא כבהמת חבירו הגוי דלא חיישינן.

^פ ודומה לזה ראיתי שהביא בשו"ת הרמ"א (סימן י) מדעת עצמו, שיעקב לא היה כאברהם שקיים אפילו עירובי תבשילין, אלא קיים רק דיני התורה, אכן בלשון המדרש רבה משמע, שקיים רק המפורש להדיא. וכעין זה ראיתי ברא"מ, בפרשת יבום של תמר, שכתב שקיימיה כפי פשוטו של מקרא, שמה שנאמר יקום על שם אחיו המת, היינו שיש לולד להקרא על שם המת, ולא כפירוש חז"ל שהיבם עולה לנחלה תחתיו, כיעו"ש.

^{צב} לב, ו.

^{צב} סי' קיא.

^{צב} עבודה זרה כב ע"א.

^{צב} יורה דעה ס' קנג.

^{צב} אות יג.

^{צב} בלק כב, ה. ועי' ברי"ף על עין יעקב סנהדרין קה ע"א, דפירש כן גם בדברי הבבלי.

^{צב} דף קד ע"ב.

^{צב} ויקרא ב, י.

טרפה לא הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה גנבתי יום וגנבתי לילה (לא, לט)

פירש רש"י: טריפה זו דרוסת ארי. ואיתא במדרש^א: גזירה היתה מלפני ה' יתברך, שכל יום ויום יהיה ארי נוטל שמונה טלאים מן הצאן של לבן, והיה יעקב מצילן מידיו, וכמאמר דוד^ב 'גם את הארי גם הדב הכה עבדך'.

והמדרש הזה אומר דרשוני וחיו, מאי איכא במספר הזה דייקא, שכל יום ויום יפלו שמונה טלאים טרף לשיני אריות ויהיה יעקב מצילן.

וכבר ידעת ידידי הקורא, מה שכו"כ פעמים הוכחנו באותות ובמופתים, אשר דברי חכמינו אין בהם דבר אשר אין בו תילי תילים של חכמה, והוא יוצא לכו"כ טעמים, וכבר אמרו במתק לשונם^ג, על הפסוק^ד: 'כי לא דבר ריק הוא מכם', אם ריק הוא – מכם, שלא ידעתם לדרוש. ע"כ אגידה נא לפניך, מה שדומה בעיני לפרש דבר נכון בזה, וזה החלי.

הנה יעקב אבינו נדר נדר לשמים 'כל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך', וכתב רש"י ריש וישלח^ה, שקיים נדר זה בצאנו, ועישר ממנו מעשר אחד מכל עשרה מבהמותיו קודש לה'.

ויש להקשות בזה קושיא נפלאה, דאיתא במדרש^ו, דיעקב אבינו היה לו אצל לבן ששים רבוא צאן כמנין יוצאי מצרים, ואמרו דכמו"כ היו לו כלבים הרבה למשמר לכל עדר ועדר, ובמדרש רבה הפליגו שאלפים הרבה של כלבים היו שמה.

אכן כדנעיין במקראות נראה, שהכתוב אומר על יעקב 'ויפרוץ האיש ויהי לו צאן רבות

ושפחות ועבדים וגמלים וחמורים', וכן להלן הוא אומר לעשיו 'ויהי לי שור וחמור וצאן וגו', וכן הוא אומר כאשר חצה את המחנות 'ויחץ את העם ואת הבקר והגמלים וגו', הזכיר בהמות הרבה, אבל בשום מקום לא נזכרו כלביו של יעקב. מיהו גבי לבן באמת אמרו^ז שהיה מבורך בכלבים, עד שאמרו על הפסוק 'ולבן תקע את אחיו בהר הגלעד', שבא עם להקת כלבים גדולה, ותוקע להם בקרן שופר והמה נוהים אחריו, ועליהם הכתוב קורא 'אחיו'.

והטעם כנראה פשוט, כי כבר כתבו בעהת"ס^ח, שיעקב נתברך מן השמים, ולא נזקק לשמירה לבהמותיו^ט, ע"כ הותיר את הכלבים ללבן, ואיהו מחמת שהיה רשע זקוק היה לכלבים הרבה, אכן כל העת שהיה יעקב בבית לבן, הרי היה הצאן בשותפות שניהם, ונזקקו לשמירה מחמת חלקו של לבן, וכיון שגמר יעקב בלבו להפרד מעליו, הרי המה זה בצאן שלו וזה בשלו, ותפס יעקב עמו את הצאן והגמלים והבקר והחמורים, ואת הכלבים נמנו ביניהם, ליתנם בחלקו של לבן^י.

אולם א"כ יש להקשות, דקיימא לן^{יא} השותפין שחלקו ואמרו זה יטול עשרה טלאים וזה יטול תשעה טלאים וכלב, הרי העשרה אסורין למזבח, משום דאיכא בהו דין 'מחיר כלב', והתורה אמרה^{יב} 'אתנן זונה ומחיר כלב לא תביא בית אלקיך', נמצא א"כ כל צאן יעקב פסול למזבח, והיאך הוא מקיים נדרו 'כל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך'.

וטרם נתרץ הקושיא, ונבאר מאמר הנ"ל שיעקב היה מציל ח' כבשים ביום, נקדים הא

^א עי' שם שהוא כעין דבגמ' (תענית כה ע"א), דעיזיו של ר' חנינא בן דוסא היו הורגים דובים בקרניהם, ומסתמא יעקב בחיר שבאבות לא גרע מיניה.

^ב ותדע, שמתורת רבינו האור החיים למדנו, שסוף כל אותו השתלשלות הענינים בין יעקב ללבן, שנחלקו חלק בחלק בכל הצאן, אלא שאלמלי כל אותם ניסים, לא היה זוכה יעקב בחלקו, כי היה גוזלו אותו רשע, אבל בסופו של דבר חלקו של לבן כדקיימא קיימא ונחלקו בשווה, כיעו' באור החיים ובפירוש אור יקר.

^ג תמורה ל.

^ד דברים כג, יט.

^א שכל טוב, ועי' תורה שלימה בפרשתן (פרק לא אות צא), שכן איתא בגירסא ישנה במדרש רבה.

^ב שמואל א יז, לו.

^ג ירושלמי סוכה ד, א.

^ד דברים לב, ז.

^ה לב, יד.

^ו עי' תנחומא ישן סוף פרשתנא, ובבעלי התוס' עה"פ ס' 'ויפרוץ האיש במאד' וגו', ילקוט שמעוני מיכה, ועוד.

^ז עי' פירוש הש"ך על התורה בשם מדרש.

^ח תוס' השלם ל, מא. אות ג.

כידוע פסח^{קט}, א"כ שהה שם עשרים שנה ומחצה^{קט}, הוי אומר, עשרים שנה, המה שלוש מאות ששים וחמישה ימים כפול עשרים, היינו שבעת אלפים ושלוש מאות יום, נוסף עליו קרוב למאתים ימים שבין ראש השנה לפסח, הרי אלו שבעת אלפים וחמש מאות יום, ולפי שהציל יעקב שמונה כבשים בכל יום, הרי שכרו המגיע לו הוא ששים אלף צאן בדיוק.

ומעתה הכל אתי שפיר, דיעקב קיבל על עצמו לעשר כל אשר לו, וחכמינו העידו עליו שקיים הנדר בצאנו, והפריש עשירית לשם ה', ולכאו' קשיא, הא איכא בהו פסול משום מחיר כלב, אלא הוי אומר כיון שיש לו בעלות בצאן גם מבלי חלוקת השותפות, שרי לו ליקח כנגד החלק הזה, כי בחלק זה לא פגע פגם המחיר כלב, ע"כ יכול הוא ליטול ששים אלף בדיוק מן הששים ריבוא, כנגד ששים רבוא כבשים שהציל ללבן, והללו כשרים להעלותם למזבח. וזה אשר דיקדקו חכמינו ללמדנו, שהיה מציל מן הארי שמונה בדיוק בכל יום. והוא פלאי ממש.

דלמדנו בסוגיא דמחיר כלב, דעד כאן אין הכלב אוסר את כל העשרה שכנגדו, אלא כאשר כולם עומדים כנגדו, אבל אם היה לו חוב ישן כלפי אותו שותף, וכגון שהוא נוטל חמישה עשר טלאים, עשרה עבור חלוקת השותפות, וחמישה על אותו חוב, הרי חמישה טלאים הוא נוטל מן החמישה עשר והמה כשרים, ויחול דין המחיר כלב רק על העשרה אשר באו מחמת חלוקת השותפות. ומעתה יש לומר, דייפסל צאנו של יעקב למזבח, רק אלו שבאו לידו חלוקת הצאן, אבל אלו שבאו מחמת חוב אחר יהיו כשרים.

ועתה נבוא חשבון, כמה המה הבהמות אשר חייב לבן ליעקב, גם מבלי חלוקת השותפות בצאן. הנה קיימא לן במסכת בבא מציעא^{ק"י}, המציל מן הארי ומן הדוב הרי אלו שלו, א"כ אותן בהמות שהציל יעקב דידיה המה, ופקדון בעלמא המה אצל לבן.

והנה יעקב היה בבית לבן עשרים שנה, אבל אין המספר מדוייק, כי בזהר^{ק"י} משמע, שבראש השנה יצא לחרן, וכשחזר מחרן היה

^{ק"י} כד ע"א.

^{ק"י} אמור צט ע"ב בראש השנה נתברך, ועי' ס' ברך משה דמכאן שגם יציאתו לחרן בראש השנה, כי שהה י"ד שנה מעת לעת.

^{קט} כמו שיסד הפייט בהגדה של פסח 'הפחדת ארמי באמש לילה'.

^{קט} ואל תתמה שהכתוב קורא אותו עשרים שנה, כי כבר כתב הרא"ש פ"י מפסחים סי' מ, שאין הכתוב מדקדק בחצאין, וכן אמרו בירושלמי (ראש השנה פ"א ה"א), שדוד מלך ארבעים שנה וששה חודשים, והכתוב קוראו ארבעים שנה.

כתבי רה"י שליט"א יוצאים לאור ע"י תלמידיו:

בישיבה לצעירים חדות התורה, והישיבה הגבוהה דרך עץ חיים

להערות והארות, ולקבלת הגליון במייל: 54gana54@gmail.com